

ANALÝZA PROPOJENÍ MEZI STRATEGIEMI VRSTEVNICKÉHO UČENÍ UČITELŮ A PERSPEKTIVAMI ŽÁKŮ V INKLUZIVNÍCH TŘÍDÁCH

ANALYSING THE INTERSECTION BETWEEN TEACHERS' PEER LEARNING STRATEGIES AND PUPILS' PERSPECTIVES IN INCLUSIVE CLASSROOMS

Jana Navrátilová^{1,2}, Miroslav Jurčík¹

¹ Katedra pedagogiky, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

² Ústav pedagogických věd, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

Abstrakt

Studie se zaměřuje na vybranou inkluzivní strategii – vrstevnické učení (VU). Cílem bylo zjistit, jak učitelé zapojují žáky do VU a jaké jsou zkušenosti žáků s touto strategií. Data byla získána pomocí pozorování, rozhovorů se žáky a učiteli, skupinových rozhovorů. Výsledky ukazují, že se učitelům daří zapojovat do VU žáky rozmanitých potřeb. Přestože je však VU na zkoumaných školách běžně užívané, hledání optimální míry používání, která vyhovuje učitelům i žákům, je výzvou. Zatímco učitelé považují VU jako klíčový prvek vzdělávání, někteří žáci jsou jím zahlceni. Z toho vyplývá, že učitelé mnohdy kladou důraz na technické aspekty spolupráce, jako jsou pravidla a dovednosti, a to může být někdy na úkor potřeb žáků.

Klíčová slova: *vrstevnické učení, inkluzivní strategie, učitelská perspektiva, hlas žáků*

Abstract

The study focuses on a selected inclusive strategy – peer learning (PL). The aim was to determine how teachers involve students in PL and what students' experiences with this strategy are. Data were obtained through observations, interviews with students and teachers, group interviews. The results show that teachers succeed in engaging students with diverse needs in PL. However, while PL is commonly used in the schools studied, finding the optimal level of use that suits both teachers and students remains a challenge. While teachers view PL as a key element of education, some students feel overwhelmed by it. This

suggests that teachers often emphasize the technical aspects of collaboration, such as rules and skills, which can sometimes be at the expense of learners' needs.

Keywords: *peer learning, inclusive practices, teachers' perspective, student voice*

1 ÚVOD

Žákovská diverzita je běžná na většině základních škol a vyžaduje, aby učitelé používali inkluzivní praktiky a strategie respektující odlišnosti žáků. Jednou z nich je vrstevnické učení (VU) využívající rozdíly mezi žáky jako příležitosti k učení (Topping et al., 2017). Účinky VU byly prokázány kvantitativními studiemi, které však opomíjejí citlivost kontextových faktorů a dynamiku interakcí mezi žáky, což může vést k povrchním výsledkům (např. Ain et al., 2023). Tato studie proto zkoumá: a) jak učitelé zapojují všechny žáky do VU, b) jak sami žáci tuto praktiku vnímají.

2 TEORIE

Vrstevnické učení (VU) je široce využívaná metoda ve všech oblastech kurikula. VU zahrnuje strategie, které podporují spolupráci žáků v malých skupinách s cílem optimalizovat vlastní učení a učení ostatních (Topping, 2017).

Poptávka po aktivitách VU vychází z výzkumy podložených důkazů o jejich pozitivním vlivu na akademické, sociální i emocionální potřeby žáků napříč předměty a vzdělávacími stupni (např. Cockerill et al., 2018). Tyto aktivity jsou považovány za zvláště přínosné pro inkluzivní vzdělávání a patří mezi deset nejefektivnějších inkluzivních strategií.

Ačkoli jsou přínosy VU vyzdvihovány pro všechny žáky, výzkumy zdůrazňují pozitivní dopad na žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (např. Talbott et al., 2017). Vzhledem k omezeným výzkumům, které by zkoumaly VU jako metodu pro všechny žáky, jsme se rozhodli na tuto problematiku zaměřit.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Výzkumu se účastnily 2 základní školy. Výzkum probíhal na druhém stupni, v 7. a 8. třídě, a to v předmětech český jazyk, matematika a zeměpis, na ZŠ Slunečnicová a v českém jazyce, matematice a přírodopisu, na ZŠ Tulipánová v českém jazyce, matematice a přírodopisu. Výzkumu se celkově účastnilo 6 učitelů a 42 žáků.

Data byla získána prostřednictvím přímého pozorování výuky (218), skupinových (n = 9) i individuálních rozhovorů se žáky (n = 42), z individuálních rozhovorů s učiteli (n = 24), z rozhovorů s učiteli po výuce (n = 90).

Analýza dat týkajících se vrstevnického učení byla součástí širšího zkoumání inkluzivních praktik a strategií. Použili jsme standardní kódovací techniky v ATLAS.ti. Nejprve proběhlo induktivní kódování bez předem dané struktury, následované diskusemi a úpravami kódů. Kódovací strom zahrnoval 41 kódů, které byly dále rozčleněny na 210 subkódů. Pro vrstevnické učení jsme identifikovali 32 subkódů a zformulovali hlavní zjištění.

4 VÝSLEDKY/OČEKÁVÁNÉ VÝSLEDKY

Vrstevnické učení je běžnou součástí výuky ve sledovaných školách. Žáci si cení akademických přínosů, jako je lepší porozumění látce díky podobným perspektivám vrstevníků a jejich přístupnému jazyku. Metody jako „Think-Pair-Share“ a „Peer tutoring“ umožňují aktivní zapojení a rozvoj schopností žáků rozmanitých charakteristik.

Výsledky dále ukázaly, že je pro učitele leckdy náročné sladit optimální míru používání VU, která by vyhovovala učitelům i žákům. Zatímco učitelé považují VU jako klíčový prvek vzdělávání, někteří žáci jsou jím zahlceni. Jeho nadměrné využívání vede k únavě, nerovnoměrnému zapojení a přetěžování vrstevnických expertů, což snižuje efektivitu této metody. Vedle toho méně výkonní žáci mohou vykazovat tendence k parazitování na práci svých spolužáků, čímž se vyhýbají odpovědnosti za vlastní učení. Tento pasivní přístup omezuje jejich zapojení a přispívá k nevyváženosti v rámci skupinové spolupráce.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

VU je dobře zvládnutou inkluzivní strategií na zkoumaných školách, neboť přispívá k akademickému i sociálnímu zapojení žáků (Talbot et al., 2017). Nicméně vyvážení jeho intenzity dle potřeb všech je náročné. Učitelé často spoléhají na pomoc vybraných výkonově zdatných žáků, což narušuje inkluzivitu a omezuje příležitosti pro ostatní (Heinimäki et al., 2021). Efektivita VU závisí na kompetencích učitelů, jako je plánování, monitorování, podpora a reflexe, přičemž reflexe bývá často nedostatečná. Žáci naopak preferují rovnováhu mezi spoluprací a individuální prací.

VU vyžaduje, aby učitelé využívali různé strategie a přizpůsobovali je potřebám žáků. Klíčové je pravidelně střídat role tutorů a tutees, aby se zabránilo přetěžování některých žáků a zajistila se inkluzivita. Naslouchání žákům a zohlednění jejich názorů pomáhá přizpůsobit výuku jejich potřebám a podporuje inkluzivní vzdělávání.

PODĚKOVÁNÍ

Tato práce byla podpořena Grantovou agenturou České republiky [číslo grantu GA23-04764S, Adresování individuálních vzdělávacích potřeb všech žáků: Etnografie tříd na druhém stupni základních škol].

6 LITERATURA

- Ain, Q. ul, Thurston, A., MacKenzie, A., & Ozkaya, C. (2023). What does previous research tell us about the effects of peer tutoring on metacognition in primary and secondary schools? *International Journal of Educational Research Open*, 4. <https://doi.org/10.1016/j.ijedro.2023.100248>
- Cockerill, M., Craig, N., & Thurston, A. (2018). Teacher perceptions of the impact of peer learning in their classrooms: Using social interdependence theory as a model for data analysis and presentation. *International Journal of Education and Practice*, 6(1), 14–27. <https://doi.org/10.18488/journal.61.2018.61.14.27>

- Heinimäki, O.-P., Volet, S., Jones, C., Laakkonen, E., & Vauras, M. (2021). Student participatory role profiles in collaborative science learning: Relation of within-group configurations of role profiles and achievement. *Learning, Culture and Social Interaction*, 30, 100539. <https://doi.org/10.1016/j.lcsi.2021.100539>
- Talbott, E., A. Trzaska, and J.L. Zurheide. 2017. "A Systematic Review of Peer Tutoring Interventions for Students with Disabilities." *In The Wiley Handbook of Diversity in Special Education*, edited by M. T. Hughes and E. Talbot, 321–356. West Sussex, UK: John Wiley and Sons.
- Topping, K., Buchs, C., Duran, D., & van Keer, H. (2017). *Effective Peer Learning: From Principles to Practical Implementation* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315695471>